

WILLIAM RITCHIE, *The Authenticity of the Rhesus of Euripides*. Cambridge, at the University Press, 1964, pp. X+384, price 40s.

Аутор ове занимљиве и врло важне књиге је наставник грчког језика на универзитету у Сиднеју. Његово дело је ревидирана и проширена версија докторске дисертације, како сам каже у предговору (стр. IX), која је предана Универзитету у Кембриџу 1957. г.

До сада је углавном било примљено као доста поуздана чињеница да је једна од 19 очуваних Еурипидових драма, *Рес*, неаутентично дело. На основу неких података и по упоређењу језика, стила и технике поменутог дела с осталим грчким трагедијама сматрано је да то није право Еурипидово дело, него комад који је написао неки имитатор касније (у IV в. пре н. е.), па се он погрешно приписивао Еурипиду.

В. Ричи се латно задатка да у обимној студији од преко 360 страна оповргне то мишљење које се провлачи кроз уџбенике и причурнике о грчкој књижевности све до данас. Аутор је приступио послу врло озбиљно; он је проучио сву литературу с том питању — прегледао све прилоге за и против аутентичности дела, а њихових аутора је било веома много за последњих 200 година.

Чињеница што је *Рес* сачуван у нашим рукописима Еурипида може послужити — каже В. Р. (стр. 1) — као битан доказ да је у античко доба он сматран као његово дело. Само на основу једне „хипотезе“ која је пратила рукопис стари научници су мислили да то није његово аутентично дело.

Аутор наводи осам тзв. спољних доказа о аутентичности овога дела (в стр. 56—58) и то: 1) дело је написано рано, пре 440.г. пре н. е., јер је по речима пергамског филолога Кратета Еурипид био још млад кад је написао то дело; 2) трагедија *Рес* се не помиње у V в. пре н. е.; 3) Аристотел је унео Еурипидовог *Реса* у своје Дидаскалије (Тешко је веровати — каже аутор — да Аристотел није прихватио нашег *Реса* као Еурипидово дело, кад је његов ученик Дикеарх тако учинио); 4) Дикеарх је око 300. г., када је писао „хипотезе“ Софоклових и Еурипидових дела, рачунао *Реса* као Еурипидово дело (а примљено је као сигурна чињеница — додаје опет аутор — да је *Рес* који је био познат Дикеарху овај исти *Рес* кога ми имамо); 5) Аристофан из Византа га је унео у једно издање Еурипидових дела („Садржина Аристофанове хипотезе *Ресу* не оставља сумње да је она написана за наш комад. Стога ми у њој имамо доказа... да је он укључио нашег *Реса* у своје сабрано издање Еурипидових дела“); 6) александрички и пергамски граматичари су га смагнали Еурипидовим делом; 7) аутори схолија сматрали су га правим, аутентичним делом, а зна се да су схолије изводи из коментара александричких и пергамских филолога; 8) *Рес* је објављен као једно од 10 одабраних Еурипидових дела (вероватно у II в. н. е.).

Желећи да буде што објективнији, наш аутор разгледа и могућност, коју неки узимају, да је оригинално Еурипидово дело рано изгубљено, па да је по њему неко после написао лажно дело у IV в. и онда га приписао Еурипиду. Али, допуштајући могућност да је ово дело пред нама од некога имитатора, он примећује да је тешко имитирати тако блиска обележја Еурипидовог стила. Зато се В. Р. ограђује од аподиктичне тврдње да је баш ово очувано дело аутентично и каже да само „спољни“ докази нису још довољни за сигуран закључак.

Тзв. унутрашњим доказима аутор је посветио највећи део своје књиге — неколико опширних глава. При томе је детаљно разгледао драмску и песничку својства, структуру, речник, стил, метрику. Колика је његова савесност и минциозност, види се најбоље по томе што он у глави *Речник и синџака* прилаже читаве спискове речи вршећи свакојаке и врло исцрпне анализе.

Да наведемо неке од његових ситнијих али многобројних констатација.

Он, на пример, побија схватање да је лик *Реса* сличан лику хвалисавог војника, који је настао у IV в. и због чега се сматра да је дело тада настало, истичући да се комични лик војника сусреће још у V веку. Он тврди да је примена *deus ex machina* за разјашњавање карактера у драми, за коју су неки сматрали да иде у прилог неаутентичности дела чисто Еурипидова црта. Он подвлачи да је стил *Реса* много ближи Еурипидовом стилу, који се знатно разликује од стила Есхиловог и Софокловог. Ричи побија мишљење да *Рес* није у складу с религиозним духом Еурипидове трагедије. Он даље каже да ни то што у *Ресу*

нема много изрека не значи да он није Еурипидов. По структури лирских партија *Pec* је сличан најранијим Еурипидовим комадима, *Алкести* и *Мегеји*, и он не личи на његова дела која су настала после 420 г.

Прилазећи главном закључку и довршавајући своје излагање, Ричи сумира своје резултате и долази до општих закључака. Он тврди изрично: „Овај преглед је показао сасвим јасно да нема солидног основа против аутентичности *Peca* на особинама стила“. *Pec* је можда рано Еурипидово дело, написано на почетку његове каријере, кад му стил још није био сазрео, које је изгубило свој првобитни јамбски пролог. И у погледу метрике лирских делова *Pec* је сличнији ранијим Еурипидовим делима него делима других грчких трагичара. Аутор чак каже да за *Peca* имамо више позитивних доказа да је он аутентичан него ли за друга Еурипидова дела.

На крају, сам по себи намеће се закључак: ако аутор и није успео да докаже своје тврђење са 100%, оно је ипак толико убедљиво и вероватно и толико претеже над досадашњим негативним схватањем, да га треба оберучке прехватити. Према томе сви наставници историје грчке књижевности обавезно треба да ревидирају суд о *Pecu*, да га сматрају аутентичним делом трећег великог атичког трагичара, које је дуго сматрано као неаутентично, али без права.

Тиме се и ова књига препоручује као крупан допринос у проучавању Еурипидове заоставштине.

Б. М. Сџебановић, Скопље.

TUSCULUM-LEXICON *griechischer und lateinischer Autoren des Altertums und des Mittelalters*, novo dopunjeno izdanje, str. 544 München izd. E. Heimeran 1963. cijena 25 DM., format 8°.

Prije trideset godina E. Stemplinger na poticaj i uz saradnju E. Heimerana izdao je priručnik *Griechisch-Lateinische Literaturführer*, a taj je bio temelj za prvo izdanje *Tusculum-Lexicon-a* iz 1948. U *Uvodu* izdavač naglašava da je cilj sastavljača ovoga *Leksikona* bio da on bude vodič za traženje podataka o najvažnijim antičkim, srednjovjekovnim i bizantskim piscima. Doista, prvo je izdanje, barem što se tiče samoga teksta, prošireno, dotjerano, a uz to su uvrštena nova imena, osobito srednjovjekovnih pisaca, obrađene su i struke kao što su prirodne nauke, medicina i dr. Sastavljači su obično poslije sažete biografije i karakteristike samoga pisca donijeli najpotrebniju literaturu i bibliografiju, tj. što je pisac pisao, izdanje njegovih tekstova i što je o njemu pisano.

Sigurno je da su se autori ovoga *Leksikona* morali ograničiti na ono što je u svakom pogledu bilo i jest najbitnije; vrlo često su se, kako se razabire iz teksta, odlučili upravo na najpotrebnije, premda su pri tome bili katkada vrlo sumarni.

U stvari *Leksikon* obuhvaća razdoblje antike do prijelaza XV st. u XVI st. Dr Buchwald je obradio antičku, dr Prinz srednjovjekovnu a dr Hohlweg bizantsku književnost. Od str. XI—XIV sastavljači su naveli za svako područje glavnu, tj. vodeću literaturu. Čudno je što nisu u napomeni *Opća literatura* naveli još neku enciklopediju s Balkana, neke naše ili novohelensku, a tako isto i rusku, jer u njima ima mnogo novoga gradiva i novijih pogleda na cjelokupnu problematiku koju je ovaj *Leksikon* obuhvatio. Slabije su zastupani Francuzi, jer nema na pr. Brehier-a i dr. Bolje nije ni s ruskim autorima, osobito iz područja bizantologije, dok su u tom pogledu novohelenski i talijanski dobro zastupani.

Ipak, kad se lista po *Leksikonu*, uvjeravamo se da su sastavljači uložili mnogo truda, a osim toga, vidimo da je gradivo, koje su razradili, jasno i objektivno prikazano. S druge strane, propusti su razumljivi, često i opravdani, iako ne svi. *Leksikon* će zaista dobro poslužiti ne samo studentima i stručnjacima nego i onima koji se žele informirati o nekom piscu ili o epohi u kojoj je živio taj pisac. Za granicu između helensko-rimske (latinske) antike i bizantsko srednjovjekovnog razdoblja uzeta je Justijanova epoha. To je uglavnom dobro, ali držim da je trebalo granicu srednjovjekovnog latinizeta protegnuti u cijeloj XVI st. To osobito vrijedi za naš latinizet, jer npr. Marko Marulić sa svojom *Davidijado*m stoji na granici srednjovjekovnog i novovjekovnog latinizeta. O njemu, dabome, ni riječi, a još je čudnije što nije spomenut